
Familjerätt

Lättläst information om lagar
som gäller för familjer i Sverige

En lättläst sammanfattning
av Justitiedepartementets broschyr Familjerätt

REGERINGSKANSLIET

Den här broschyren har tagits fram av Justitiedepartementet.
Den kan du beställa hos Justitiedepartementet,
103 33 Stockholm.
Telefon 08-405 10 00.

Den finns också på regeringens webbplats www.regeringen.se och kan beställas där.

Justitiedepartementet
Stockholm 2007

Lättläst text: Lättläst-tjänsten vid Centrum för lättläst, www.lattlast.se/lattlast-tjansten

1 Lättläst om familjerätt

Här kan du läsa om de regler som gäller när du gifter dig, flyttar ihop, skiljer dig, får barn eller när någon dör. Reglerna finns i olika lagar, bland annat i äktenskapsbalken, föräldrabalken, ärvdabalken, sambolagen och lagen om registrerat partnerskap.

Informationen här gäller regler i Sverige. Är du utländsk medborgare är det bra att ta reda på vilka regler som gäller i hemlandet. Fråga på hemlandets ambassad. Utrikesdepartementet på Regeringskansliet och Skatteverket kan också tala om vad som gäller.

2 Äktenskap

Att gifta sig

Äktenskap är när en man och en kvinna gifter sig.
De som är gifta kallas makar.
Ibland finns hinder mot äktenskapet,
det vill säga regler som förbjuder ett äktenskap.
Det kan vara om en av dem som vill gifta sig
är under 18 år eller om de är nära släkt,
till exempel far och dotter eller syskon.
Den som redan är gift eller registrerad partner
får inte heller gifta sig.

Kvinnan och mannen som vill gifta sig
lämnar in en ansökan om hindersprövning
till Skatteverket eller Försäkringskassan.
Skatteverket undersöker så att det inte finns hinder
för äktenskapet och skriver ett intyg.
Intyget om hindersprövning ska visas där personerna gifter sig.
Personer som är under 18 år kan ansöka hos
länsstyrelsen om tillstånd att gifta sig.

Ett par kan gifta sig kyrkligt.
Svenska kyrkan och många andra trossamfund
har vigselrätt och får viga personer som vill gifta sig.
Den som vill kan gifta sig borgerligt.
Domaren vid en tingsrätt eller vigsselförrättare som länsstyrelsen väljer
har rätt att viga borgerligt.
Kontakta kommunkontoret eller tingsrätten
om du vill veta mer om borgerlig vigsel.

Efternamn

Mannen och kvinnan ska välja ett efternamn när de gifter sig.

Båda kan ha den ena personens efternamn eller båda kan behålla sina egna efternamn.

Den som har fått den andres efternamn kan behålla sitt eget som mellannamn.

Att vara gift

Lagen säger att den som är gift har ansvar både för sig själv och den person han eller hon är gift med.

Det gäller både att hjälpa varandra med arbete hemma och att dela på de pengar som familjen har.

Om den ena maken till exempel är arbetslös måste den andra maken hjälpa till med pengar.

Varje make bestämmer över sin egendom.

Egendom är hus och saker någon äger.

Om ett par inte har kommit överens om något särskilt ska egendomen oftast delas lika

om paret skiljer sig eller om en av dem dör.

Den egendom som ska delas kallas giftorättsgods.

Paret kan bestämma att en del egendom inte ska delas, till exempel huset eller tavlorna.

Det kallas enskild egendom.

De måste då skriva ett äktenskapsförord och lämna det till tingsrätten.

Varje make har ansvar för sina skulder.

Det betyder att den ena maken inte behöver betala tillbaka pengar som den andra har lånat.

Det är bra att ha kvar kvitton, köpebrev och annat som visar vem som äger olika saker.

Att skilja sig

Efter en skilsmässa ska varje person självt
ansvar för sig själv och sina pengar.
Om den ena maken behöver pengar en tid
efter skilsmässan för att klara sig,
kan man bestämma att den andra maken
ska hjälpa den maken med pengar.
Det kan till exempel vara medan en make utbildar sig
för att kunna få ett arbete senare.

I vissa fall kan ena maken fortsätta få pengar.
Sådan hjälp med pengar kallas underhållsbidrag.
Paret som ska skilja sig kan komma överens om underhållet.
Det går också att be en advokat om hjälp.

När ett par skiljer sig eller om den ena personen dör
ska de göra en bodelning.
De ska dela upp giftorättsgodset.
Här finns en del regler.
En make kan få ta undan pengar för att betala skulder.
Makarna får också behålla sina egna kläder
och andra saker som de använder personligt.
Lägenheten eller huset som de har bott i tillsammans
och möbler och annat bohag, till exempel tallrikar och
lakan ska den få som behöver det mest.
Vad som gäller när någon dör kan du läsa om i avsnitt 7.

Om makarna är överens kan de få skilsmässa direkt.
Men om de har barn under 16 år måste de oftast
vänta i minst sex månader.
Om bara den ena maken vill skiljas
måste de också vänta i sex månader.
Det kallas betänketid.
Betänketiden räknas från den dag
som paret lämnar en ansökan om skilsmässa till domstol.

Om bara den ena maken ansöker räknas betänketiden från den dag då den andra maken tar emot ansökan från domstolen.

Det går att få skilsmässa utan betänketid även om makarna inte är överens om skilsmässan. Men bara om makarna inte har levt tillsammans de senaste två åren.

Om makarna har betänketid måste de ansöka om skilsmässa när sex månader har gått. Om ingen ansökan kommer inom ett år från betänketidens början blir det ingen skilsmässa.

Domstolen kan bestämma att någon av makarna ska betala underhåll, alltså hjälpa den andra med pengar under betänketiden. Domstolen kan också bestämma vem som ska bo kvar i huset eller lägenheten eller att makarna inte får träffa varandra under betänketiden.

Föräldrar brukar själva komma överens om barnen, till exempel var barnen ska bo. Om någon av makarna vill det, kan domstolen bestämma hur det ska vara under betänketiden.

Du som vill skiljas behöver inte förklara för domstolen varför du vill skiljas.

Information om hur du ansöker om skilsmässa och blanketter finns på Domstolverkets webbplats, www.dom.se

3 Sambor

Att vara sambo

Två personer är sambor om de bor tillsammans som ett par och har ett gemensamt hushåll, alltså delar på kostnader och arbete i hushållet.

Sambor kan vara en kvinna och en man eller två personer med samma kön.

Men två vänner eller två syskon som delar en lägenhet räknas inte som sambor.

Sambolagen gäller bara om ingen av personerna är gift eller registrerad partner.

Bostad och det som tillhör bostaden

Varje person bestämmer över sin egendom och ansvarar för sina egna skulder.

Sambolagen gäller bara bostaden och möbler och annat som finns i hemmet

om samborna har köpt dem för att använda dem tillsammans.

De kan göra en anmälan till Inskrivningsmyndigheten hos tingsrätten om att bostaden är deras gemensamma även om bara en av personerna äger den.

De kan också komma överens om att de inte ska dela på bostad och möbler om de flyttar isär.

Var och en behåller då det han äger.

Lagen gäller inte fritidshus, bilar, båtar, aktier eller pengar på banken.

Om samboförhållandet tar slut

Ett samboförhållande tar slut bland annat om paret flyttar isär, om någon av dem gifter sig eller blir registrerad partner eller om någon av personerna dör.

Om ett samboförhållande tar slut ska man göra bodelning inom ett år, om någon av samborna vill ha bodelning.

Om en av samborna dör kan bara den andra sambon ansöka om bodelning, alltså inte släktingar till den döda sambon.

Om de har köpt huset eller lägenheten och möbler för att använda dem tillsammans ska de dela på det. Detta gäller om de inte har kommit överens om något annat. Om paret hyr lägenheten eller bor i en bostadsrättslägenhet kan i vissa fall den person som behöver lägenheten bäst, få bo kvar. Det kan till exempel vara om paret har barn som ska bo med en av föräldrarna i lägenheten. Paret eller en av personerna kan be tingsrätten att välja en bodelningsförrättare.

4 Registrerat partnerskap

Två personer av samma kön kan inte gifta sig.
Istället kan de registrera partnerskap.

Det kan finnas hinder mot att registrera partnerskap,
det vill säga sådant som gör att man inte får
registrera partnerskap.

Det kan vara att någon av personerna redan
är registrerad partner eller att de är nära släkt.

Det kan vara att ingen av personerna
är svensk medborgare eller har bott i Sverige i mer än två år.
En person som är yngre än 18 år får inte heller bli registrerad partner.

Därför ska paret börja med att begära hindersprövning
hos Skatteverket eller Försäkringskassan.

Om det inte finns några hinder får paret ett intyg
som de måste visa för den person som ska registrera partnerskapet.
Intyget gäller i fyra månader.

Kommunkontoret eller tingsrätten kan ge mer information
om var ett par kan bli registrerade partner.

Adoptera

Registrerade partner kan bli adoptivföräldrar.

De har samma rätt som gifta par att prövas
om de kan bli bra föräldrar till ett adopterat barn.

Det kan både gälla ett barn som paret vill adoptera tillsammans
och barn som den ena personen redan har
och som den andra personen vill adoptera.

Två kvinnor som är registrerade partner kan få hjälp att få barn på sjukhus i Sverige.
Det kallas för assisterad befruktning.

För registrerade partner gäller samma regler som för gifta par när det gäller att välja efternamn, dela på pengar eller skilja sig.
Läs mer under avsnittet Äktenskap i början av broschyren.

Inte många andra länder har registrerat partnerskap.
Den som registrerar partnerskap i Sverige
men är utländsk medborgare
kan behöva kontrollera
hur reglerna för registrerat partnerskap är i hemlandet.
Risken kan vara att det registrerade partnerskapet
inte gäller i hemlandet.

5 Föräldrar och barn

Faderskap - vem som är far till ett barn

När ett barn föds ska man bestämma vem som är barnets far. Är mamman gift blir hennes make automatiskt far till barnet. Om maken eller barnet tror att någon annan man är far kan de begära att tingsrätten prövar faderskapet.

Är barnets mamma inte gift när barnet föds ska kommunens socialnämnd utreda vem som är far. Mannen som är far får skriva på ett papper där han säger ja till att han är far till barnet.

Om socialnämnden inte lyckas hitta fadern eller om mannen vägrar att skriva på faderskapet måste en domstol bestämma vem som är far till barnet. Domstolen kan bestämma att mamman, barnet och de män som kan vara pappa ska lämna en DNA-analys. DNA-analysen kan ganska säkert visa vem som är far.

Det kan hända att en man tror att han är far till ett barn och har betalat underhåll till barnet. Om en domstol beslutar att någon annan man är far till barnet kan han i vissa fall få tillbaka pengarna av staten. Länsstyrelserna kan ge mer information.

Assisterad befruktning

En kvinna som är sambo eller gift med en man kan få assisterad befruktning i svensk sjukvård. Assisterad befruktning kan vara att kvinnan får spermier från någon annan man. Spermier kan insemineras på sjukhuset.

Det kan också vara att ett ägg från kvinnan tas ut och befruktas av någon annan mans spermier. Det kan också vara att ett ägg från en annan kvinna befruktas av makens eller sambons spermier.

Den man som är gift eller sambo med kvinnan måste godkänna befruktningen. Han räknas då som far till det barn som föds. Den kvinna som har fått en annan kvinnas ägg räknas som mor till barnet.

Den som är född genom assisterad befruktning har rätt att få veta vad som står i sjukhusets journaler om vem som har givit ägg eller spermier. Socialnämnden måste hjälpa den som vill läsa journalerna om befruktningen.

Två kvinnor som är sambor eller registrerade partner kan också få assisterad befruktning i svensk sjukvård. De kan få spermier från en man.

Partnern eller sambon till den befruktade kvinnan räknas – tillsammans med den befruktade kvinnan – som förälder till barnet. Sambon eller partnern till den befruktade kvinnan ska bekräfta föräldraskapet skriftligt.

Vårdnad och förmyndare

Barn under 18 år ska stå under en eller två vuxna personers vårdnad. Den som har vårdnaden om ett barn ska se till att barnet får utbildning, trygghet, omvårdnad och annat som barnet behöver.

Vårdnadshavaren ska lyssna på vad barnet tycker och vill. Vårdnadshavaren får inte slå barnet. Det är förbjudet i svensk lag. Det vanligaste är att barnets föräldrar eller en av dem är barnets vårdnadshavare. Om barnets föräldrar är gifta med varandra när barnet föds får de gemensam vårdnad om barnet. De har ansvar för barnet tillsammans.

Om föräldrarna inte är gifta får mamman vårdnaden om barnet. Om föräldrarna är överens om att ändra vårdnaden kan de tillsammans vända sig till tingsrätten. De kan också skriva ett avtal som kommunens socialtjänst måste godkänna för att det ska gälla. Vill föräldrarna ändra till gemensam vårdnad räcker det att anmäla det till Skatteverket eller till socialnämnden. Det kan de gör samtidigt som mannen skriver på faderskapsbekaftelsen, som säger att han är far till barnet.

Om föräldrarna inte är överens om vårdnaden måste en domstol bestämma vem som ska ha vårdnaden om barnet. Domstolen kan också bestämma var barnet ska bo och hur ofta barnet ska träffa den förälder som det inte bor hos. Barnet har rätt att träffa båda sina föräldrar. Domstolen ska alltid tänka på barnets bästa. Domstolen ska också fråga barnet vad det vill och lyssna på vad barnet säger.

Om föräldrarna har gemensam vårdnad och en förälder dör blir den andra föräldern ensam vårdnadshavare.

Om en förälder som har ensam vårdnad dör ska tingsrätten bestämma om den andra föräldern eller någon annan person ska få vårdnaden om barnet.

Barn som är under 18 år ska också ha en förmyndare.

Det är oftast samma person eller personer som är vårdnadshavare.

Förmyndaren har ansvar för barnets pengar.

I alla kommuner finns en överförmyndare.

Överförmyndaren kan ge information om regler för hur förmyndare ska ta hand om barnets pengar.

Överförmyndaren kontrollerar också förmyndarna.

Barnets namn

Den som har vårdnad om barnet

ska anmäla barnets förnamn

till skattekontoret innan barnet fyller tre månader.

Man ska fylla i en särskild blankett från Skatteverket.

Skatteverket ska godkänna namnet.

Barnets efternamn ska också anmälas till Skatteverket.

Om föräldrarna har samma efternamn

får barnet också det namnet.

Om föräldrarna har olika efternamn gäller olika regler.

Är barnet familjens första barn får föräldrarna välja

vilket efternamn barnet ska ha.

De kan också välja ett efternamn

som någon av föräldrarna har haft tidigare.

Om barnet har äldre syskon med samma mamma och pappa så får barnet samma efternamn som sitt syskon.

Barnet kan också ha båda föräldrarnas namn,

det ena som efternamn och det andra som mellannamn.

Om till exempel Anna Larsson får barn med Per Nord så kan barnet heta Carl Larsson Nord. Larsson är då ett mellannamn. Barnet kan senare byta förnamn eller efternamn. Då gäller särskilda regler. Skatteverket eller Patent- och registreringsverket kan ge mer information.

Underhåll

Båda föräldrarna ska hjälpas åt att försörja barnet. Det kallas underhållsskyldighet. Den förälder som barnet inte bor hos ska betala ett underhållsbidrag till barnet. Skyldigheten att betala underhåll gäller tills barnet fyller 18 år. Men föräldrar måste betala underhåll så länge barnet går i skolan, men längst till dess barnet fyller 21 år.

Om föräldrarna är överens om underhållsbidraget kan de skriva ett avtal. Om de inte är överens kan domstol bestämma hur mycket underhåll en förälder ska betala. Då ska domstolen bland annat tänka på hur mycket pengar de båda föräldrarna tjänar, om en förälder ska betala för flera barn och hur mycket barnet behöver.

Om en förälder inte kan eller vill betala underhållsbidrag kan barnet få underhållstöd. Den förälder som barnet bor hos kan söka underhållsstöd från Försäkringskassan. Underhållsstödet är 1 273 kronor varje månad. Den andra föräldern får då betala varje månad till Försäkringskassan i stället för direkt till barnet.

Adoption

En person eller ett par kan bli föräldrar till ett barn som någon annan har fött.

Det kallas att adoptera ett barn.

Det gäller både gifta par, registrerade partner och ensamstående personer.

Ett adopterat barn är som ett eget barn enligt lagen.

Barnet får oftast adoptivföräldrarnas namn.

En person kan också adoptera den andra makens barn.

Det kan till exempel vara så här:

Kvinnan A och mannen B är gifta med varandra.

B har ett barn som heter C.

C:s mamma är död.

Då kan A adoptera barnet C.

Barnet C har sedan både A och B som föräldrar.

Den som vill adoptera ett barn måste ha tillstånd från domstol.

Men först ska kommunens socialnämnd undersöka om personerna är lämpliga adoptivföräldrar.

I Sverige är det vanligast med adoption av barn från andra länder.

Du som vill adoptera ett utländskt barn

kan fråga kommunens socialtjänst hur du ska göra.

Du kan också få information från

Myndigheten för internationella adoptionsfrågor

Box 308

101 26 Stockholm

Telefonnummer: 08-545 556 80

6 Förvaltare och god man

Om en person har svårt att klara sig själv och ta hand om sina pengar kan en domstol bestämma att personen ska få hjälp av en god man eller förvaltare. Det kan till exempel vara om personen är sjuk eller har ett psykiskt funktionshinder.

Barn som kommer till Sverige utan föräldrar och som söker uppehållstillstånd kan få en god man som hjälper dem innan domstolen bestämmer vem som ska ha vårdnaden om barnet.

Kommunens överförmyndare kan ge mer information om förvaltare och god man.

7 När någon i familjen dör

När någon dör ska de efterlevande göra en bouppteckning. Efterlevande är nära släktingar till den som har dött. I bouppteckningen skriver man upp hur mycket pengar och värdesaker och hur stora skulder den döde hade. En bouppteckning ska göras inom tre månader efter att personen dött. Bouppteckningen ska lämnas till Skatteverket.

Efter bouppteckningen ska de efterlevande dela upp den dödes pengar, hus, värdesaker och annat. Det kallas att skifta arvet.

Den person som den döde var gift eller registrerad partner med samt barn och barnbarn är de som ärver i första hand. Andra släktingar kan ärva om det inte finns någon make, registrerad partner eller några barn.

En person kan skriva ett testamente och tala om hur han eller hon vill att saker ska delas upp. Varje efterlevande kan begära att tingsrätten ska utse en särskild skiftesman som hjälper till. En advokat kan också hjälpa till att dela upp ett arv.

Om det inte finns några släktingar och den döde inte heller har skrivit ett testamente får staten ärva. Sådana pengar finns i Allmänna arvsfonden. Därifrån kan till exempel föreningar söka pengar för att hjälpa barn, ungdomar och människor med funktionshinder.

Om den döde har väldigt lite pengar eller andra saker kan det räcka att göra en dödsboanmälan. Kommunens socialnämnd kan ge mer information. De efterlevande är inte personligt ansvariga för att betala tillbaka den döda personens skulder.

Advokatbyråer, banker och en del begravningsbyråer kan berätta mer om att göra bouppteckning och om att dela upp arv.

Att förklara någon död

Ibland händer det att en person dör utan att man hittar kroppen, till exempel om personen drunknar. Då kan någon av de efterlevande ansöka vid Skatteverket om att personen ska förklaras vara död. Det kallas för en dödförklaring. Efter en dödförklaring kan de efterlevande göra bouppteckning på samma sätt som i vanliga fall.

8 Råd och hjälp om familjerätt

Lagar och regler kan vara svåra att förstå.
Människor som ska skiljas eller dela på ett arv
kan också ha svårt att komma överens.
Därför kan det vara bra att veta var det finns råd och hjälp.

Familjerådgivning

Familjerådgivning finns hos kommunerna.
Där kan du få hjälp att prata om problem i familjen.
Det kan vara hjälp för att fungera bra
som föräldrar efter en skilsmässa.
Det du säger hos familjerådgivningen stannar där.
Personalen har inte rätt att berätta för någon annan.
En del kyrkor har också familjerådgivning.

Samarbetssamtal och BUP

Föräldrar som skiljer sig kan få hjälp
med samarbetssamtal.
Samarbetssamtal är till för att föräldrarna
ska komma överens om vårdnad, umgänge
och var barnen ska bo efter skilsmässan.
Samarbetssamtal kan du få i alla kommuner i Sverige.

Föräldrar kan också söka hjälp hos
barn- och ungdomspsykiatri, BUP.

Socialtjänsten

Socialtjänsten är en avdelning inom kommunen. Socialtjänsten ska se till att alla människor får stöd, service, råd och stöd med pengar och bostad om de behöver det. Socialtjänsten ska hjälpa föräldrar och barn.

Hjälp med frågor om lagar

Advokater och jurister på advokatbyråer kan ge dig råd om lagar, rättegångar eller dina rättigheter vid till exempel en skilsmässa.

I vissa fall går det att få rättshjälp. Då betalar staten en del av advokatens arvode. En advokatbyrå kan ge kort juridisk rådgivning som inte kostar så mycket pengar.

Advokatbyråer kan ge mer information om rättshjälp. Du kan också läsa på Domstolsverkets webbplats www.dom.se Det kan vara viktigt att veta att den person som förlora en process i domstol kan dömas till att betala vissa kostnader.

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet